

Når bondevettet visner

UNESCO har vedtatt å føre Oselvaren på lista over verneverdige praksiser. Det er godt nytt for oss som er opptatt av å ta vare på gamle arbeidsteknikker og kunnskap som sitter i nevene. Men det fører også med seg et spørsmål som det haster å få svar på: Hvem skal ta vare på den historiske kunnskapen som skaffet båtlinkeren mat på bordet?

Av: Marit Adelsten Jensen, avdelingsleder Museumssenteret i Hordaland, avdeling Havrå

Hver region i Norge har historisk sett dyrket hver sin unike jordbrukskultur. Når landbruket nå legges brakk i stort tempo i stadig større deler av landet, er det ikke bare dyrkingsjord og kulturlandskap som forsvinner, vi mister også tusenårig kunnskap om stedege forhold og utnyttelse av lokale ressurser.

Samtidig forsvinner – i et gruoppvekkende tempo – praktiske ferdigheter av den typen man ikke kan lese seg til i bøker. Problemet er ikke at ungene tror kotelettene vokser i frysedisken og brokkolien på bakrommet på butikken, men at kunnskap om mat- og virkeproduksjon snart er utradert som *allmennkunnskap*. Sist – men ikke minst – mister vi også unike genressurser som er knyttet til et variert landbruk med ulike driftsformer og tilpasset geografiske og klimatiske forhold som varierer fra landsdel til landsdel.

På Havrå på Osterøy i Nordhordland gjør vi vårt beste for å ta vare på et helt spesielt stykke norgeshistorie. I 1998 ble Havrå – som første kulturmiljø i landet – fredet i sin helhet etter § 20 i Kulturminneloven. Det betyr at ikke bare bygningsmassen er fredet, men også innmark og utmark, slåtteeng og høstingsskog, redskapskultur og arbeidsmåter – ja, hele det *kulturbioologiske samspillet* som siden bronsealderen har skapt grunnlag for liv her i de bratte liene ved Sørfjorden.

Sårbare samfunn

Dessverre har Havrå aldri fått selskap av tilsvarende verneverksomheter i andre deler av kongeriket. Det betyr at stedege kunnskap og lokal praksis går i glemmeboka. Selv om vi lever i en periode med økende klimautfordringer, virker det som om vi har glemt hvor sårbare vi er. I et historisk perspektiv har det moderne forbrukersamfunnet, der vi kjøper alt vi trenger, bare vart i et øyeblikk. Likevel kaster vi – uten å tenke oss om – vrak på kunnskapen om hvordan vi har dyrket jorda der vi bor.

Norsk landbruk er i dag i ferd med å bli synonymt med en monokultur med importert kraftfor og kunstgjødsel som stadig viktigere ingredienser. Denne ensrettingen er mildt sagt uheldig, og den tar heller ikke hensyn til hvordan man tradisjonelt har utnyttet lokale ressurser og overvunnet lokale begrensninger i ulike deler landet. Det er ikke bare i kilometer at det er langt fra det polare Nord-Norge til de gloheite dalbygdene i Sør-Norge. De trønderske flatbygdene har heller ikke mye til felles med det kuperte terrenget der vestlandsbonden i århundrer har holdt stand mot regnbyger og løsmasser på avveie.

Til syvende og sist handler dette også om beredskap. Hvis vi i det hele tatt skal kunne snakke om et minimum av *regional* forsyningsberedskap i Norge, må vi ta bedre vare på lokal ekspertise som er bygd opp gjennom generasjoner.

Svikter UNESCO-forpliktelsene

Da Norge ratifiserte UNESCO-konvensjonen om immateriell kulturarv i 2007, forpliktet vi oss ikke bare til å ta vare på hardingfeleslåtter, folkedans og byggeskikk. Vi forpliktet oss til å ta vare på hele bredden av historiske kulturuttrykk, inkludert sosiale skikker, håndverkstradisjoner og kunnskap og ferdigheter knyttet til bruk av naturen.

Så langt har Norge stort sett konsentrert seg om folkemusikk og urfolkskultur. Dette er viktig nok, men dessverre har en stor del av storsamfunnets kulturarv falt fullstendig utenfor. Vi har viet forsvinnende liten oppmerksomhet til de praktiske ferdighetene som gjorde det mulig å produsere mat i et langstrakt land som består av mer stein og skog enn åker og eng.

For meg er det et paradoks at vi er mer opptatt av overskuddsfenomener som sang, dans og felespill enn av den arbeidskulturen som la grunnlaget for at vi i det hele tatt kunne bli kvedere og felespillere. På mange måter tar vi bedre vare på fernissen av det historiske Norge enn på basisen.

Kulturbiologiske basestasjoner

Heldigvis er det ennå ikke for seint å snu. En god start vil være at staten omgående tar grep for å sikre drift av kulturhistorisk viktige gårdstyper som er typisk for sine regioner. Det må etableres kulturbiologiske basestasjoner tilpasset ulike klimatiske forhold og ulike ressursgrunnlag. Bare slik kan vi ta vare på gamle driftsmåter, unike genressurser og redskaps- og arbeidskulturer som ellers vil dø ut.

Det handler rett og slett om å holde sunt, gammelt bondevett i hevd – over *hele* landet. Man trenger ikke veldig god fantasi for å se for seg at dette er kunnskap vi kan få bruk for igjen. Hva gjør vi ellers den dagen vi ikke kan importere korn, frukt eller grønnsaker, et virus har slått ut det ensidige jordbruket østpå og alle er drittlei av oppdrettslaks?